

Ⓔ

Pam 2

LOUIS BOTHA

CONTRA

GENERAAL
CHRISTIAAN DE WET

(UIT ONUITGEGEVEN STUKKEN)

DOOR M. P. C. VALTER

C. L. VAN LANGENHUISEN

(BERNARD F. M. MENSING)

AMSTERDAM - ROTTERDAM - ANNŌ MCMXV

VAL

Africana - Kamer
pam 21

VAL P. 64/399

LOUIS BOTHA

CONTRA

GENERAAL
CHRISTIAAN DE WET

(UIT ONUITGEGEVEN STUKKEN)

DOOR M. P. C. VALTER

C. L. VAN LANGENHUYSEN

(BERNARD F. M. MENSING)

AMSTERDAM - ROTTERDAM - ANNO MCMXV

zelf de hoop op een goeden uitslag van den strijd reeds verloren had en het oorlogvoeren, niet minder dan de zwakke broeders onder de burgers, moe geworden was. De Vrijstaatsche leiders daarentegen dachten niet aan het neerleggen der wapens. President Steyn en Christiaan de Wet wilden alleen over den vrede onderhandelen op voorwaarde, dat de onafhankelijkheid der Republieken geëerbiedigd werd. Eerstgenoemde kwam naar Pretoria om volharding te prediken. Tegenover den tot onderwerping neigenden Transvaalschen Commandant-Generaal plaatste hij den onverzettelijken Aanvoerder der Vrijstaters. Nadat Engeland formeel geweigerd had om over den vrede te onderhandelen op een grondslag, welke de onafhankelijkheid der Republieken eerbiedigde, is toen inderdaad besloten: „den strijd voort te zetten, totdat de overwinning zal zijn behaald.” Maar in het Transvaalsche Hoofdkwartier was de stemming, om dit grootsche voornemen te verwerkelijken, ver te zoeken.

Toen in Mei 1900 de Engelschen van uit Bloemfontein naar het Noorden oprukten, trokken de Commando's zonder ernstigen tegenstand te bieden terug en werd besloten, dat de Vrijstaters naar het Oosten en Westen zouden uitwijken en de Transvalers op de Vaalrivier terugvallen. Daar moest Botha dan krachtig stand houden, terwijl de Wet de communicatie-lijnen van den vijand bedreigde. Deze deed inderdaad zijn werk en deed het goed; maar voor de strijdmacht der Zuid-Afrikaansche Republiek bleek zelfs begin van druk voldoende tot verdere achterwaartsche beweging. De hoofdleiding ervan was, om het zacht uit te drukken, eene lustelooze. Tot nabij Johannesburg teruggedrongen, werd daar alleen nog degelijke weerstand ontwikkeld, door den zelfstandig ageerenden Generaal de la Rey, die, niet benauwd door de tegen hem opereerende numerieke overmacht, in den namiddag van den 30sten Mei aan het hoofdkwartier meldde: „Ik vertrouw den vijand te zullen verslaan”. Maar Botha gaf in den vooravond van dienzelfden dag reeds weer bevel om den strijd op te geven. Zijn reden was gelegen in een ontvangen rapport, volgens hetwelk een Engelsch leger

op Pretoria aanrukte. Het bericht was niet in overeenstemming met de feiten; doch gevolgrïjk: Lord Roberts kreeg gelegenheid om zonder verderen strijd bezit te nemen van de Goudstad.

Bij de nadering der Engelschen tot Bloemfontein had Generaal de Wet de Vrijstaatsche hoofdstad willen verwoesten tot de uiterste grens, noodig om te zorgen, dat de vijand er niets zou vinden wat hem noemenswaard nuttig kon zijn. Onder complex van invloeden, waarin, naast verraad ook, de verrassing een rol speelde, werd niet naar zijn wensch gehandeld. Maar toen er tijdig sprake was geweest van maatregelen om te voorkomen, dat de Britsche Opperbevelhebber voor zijn troepen wederom een goed kwartier zou kunnen vinden te Johannesburg, had Botha zich daartegen ten heftigste verzet. Hij sprak, naar het voorbeeld van Engelsche woordvoerders, over vernieling van eigendom, een beschaafd volk onwaardig en dreigde niet alleen met ontslagaanvraag, doch — het is goed dit in herinnering te brengen, nu de Wet gevonnisd moet worden — met opstand. Hij toch liet President Krüger weten, dat als men met machtiging der Regeering privaats eigendom te Johannesburg zou willen verwoesten, hij zich aan het hoofd zou stellen van „een commando vrijwilligers” om zulks te beletten. Hij heeft niet gewild, dat er een enkel magazijn met voorraden vernield werd. Zelfs het fort werd onbeschadigd gelaten, naar 't heette uit vrees, dat ontploffingen daar in de dichtbijzijnde stad schade zouden kunnen aanrichten. Alzoo hebben de Engelschen te Johannesburg van alles kunnen vinden, waaraan een op verren afstand van zijn operatiebasis ageerend leger behoefte had en daarbij een uitstekend kwartier. Het absoluut gemis van elke voorzorg van Botha om aan den vijand te onthouden wat hem voordeelig was, in verband met zijne krachteloze houding te velde beschouwd, mag wel aan Generaal Roberts diens onjuiste overtuiging geschonken hebben, dat de tegenstand der Boeren gebroken, de onderwerping een kwestie van weinig tijd was — overtuiging, welke de Britsche politiek ten opzichte van de beoorloogde Republieken heeft beheerscht.

De kwade invloed van Botha op de ontwikkeling der gebeurtenissen is niet beperkt gebleven tot grof verzuim van militair nut, ook zuiver politieke aangelegenheden zijn door zijn optreden ongunstig beroerd geworden. Johannesburg met zijn rijke goudmijnen, waarin Duitschland en Frankrijk sterk geïnteresseerd waren, had een kostelijk middel kunnen zijn om ten slotte interventie van een of beide deze Mogendheden uit te lokken, waarom tot dusverre vergeefs was gesmeekt. Eenige weken vóór den val van Johannesburg, toen de schrijver den kwaden loop, welke de zaken inderdaad namen, meende te voorzien, had hij zich tot den Staatssecretaris Reitz, gewend met het voorstel, om in zijn blad, „De Randpost”, een bericht te lanceeren, der wereld kond doende, dat als de Engelschen Johannesburg wilden in bezit nemen, de stad in zooverre zou moeten worden verwoest als noodig was om te verhoeden, dat zij er goede winterkwartieren zouden vinden. De schrijver verklaarde: te verwachten met zulk bericht een kans op interventie te zullen inleiden, doch, vanzelfsprekend, geen groote politiek op eigen hand te willen drijven en dus niets te zullen doen, tenzij de Regeering zijn inzicht deelde: het plan goed achtte. De aangelegenheid werd in den Uitvoerenden Raad besproken. Mededeelende, dat het denkbeeld goedgekeurd was, machtigde de Staatssecretaris te vermelden, dat, volgens uitslating van den Staatspresident, voldoende voorraad dynamiet was opgeslagen, om Johannesburg volkomen te verwoesten. Anders dan argumentshalve, als prétext pour s'en servir, kon de militaire zijde van de aangelegenheid geheel buiten overweging blijven. Het aanvankelijk succes was groot. Althans Frankrijk heeft onmiddellijk gereageerd op het in gematigde bewoordingen gestelde, naar Europa gekabelde Randpost-bericht, dat uit den aard der zaak groote onrust wekte in de kringen van de bezitters van aandelen in goudstadsche ondernemingen. De Consul-Generaal, handelend op telegrafische instructie zijner Regeering, protesteerde tegen de aangekondigde vernieling van eigendom, waarin zijne nationalen geïnteresseerd waren. In stede

van nu echter in dit protest de kiem van interventie te cultiveeren, heeft de Regeering te Pretoria, handelend onder den invloed van Botha's wezenlijk dreigende houding, geruststellend verklaard, dat geen particulier eigendom zou worden verwoest. Door het even onverstandig als opstandig gedrag van dezen Aanvoerder is in Mei 1900 — toen, om van Fashoda te zwijgen, over de Oost-Aziatische aangelegenheden, naar aanleiding van den Bokser-opstand, hoogst ernstige wrijving tusschen de Kabinetten van Parijs (en St. Petersburg) eenerzijds en Londen anderzijds bestond — kans verknoeid om Frankrijk (en Rusland), eventueel ook Duitschland, tegen Engeland uit te spelen.

Den 31sten Mei werd Johannesburg geoccupeerd en trokken de door het voortdurend terugwijken der laatste maanden gedemoraliseerd wordende Commando's, van welke meerdere sterk begonnen te verlopen, naar Pretoria. Toen zij er den 1sten Juni aankwamen, had de landsregeering de hoofdstad al verlaten. Van die vroegtijdige afreis heeft men haar een ernstig verwijt willen maken. Ten onrechte. Het Gouvernement was te Pretoria niet meer veilig. Onder de bevolking was een sterk element, dat niet anders dan het neerleggen der wapens wenschte. Het maakte zijn invloed meer en meer geldend. Onder hen, die overigens geenszins den strijd als afgelopen beschouwden, waren er velen, die, met het oog op de vrouwen en kinderen, toch de stad niet verdedigd wilden zien. Daarbij kwam, dat onder geen omstandigheden erop vertrouwd mocht worden, dat de plek door Botha behoorlijk tegen een aanval zou worden gedekt. De aanvoering van dezen was reeds sedert drie maanden veel te „rampspoedig”, dan dat men zich op hem kon verlaten. Uit de omstandigheden dreigde ernstige verwarring, welke op een gegeven moment vrijheid van beweging en handelen aan de Regeering zou kunnen ontnemen. Zij was inderdaad bereids zóó sterk onder een zekere pressie gebracht, dat vóór haar vertrek nog een Besluit werd gepasseerd ten effecte, dat, om de non-combattante bevolking te sparen, de stad niet verdedigd zou worden. Formeel handelde in deze het Gouvernement wel binnen

de grenzen zijner bevoegdheid, maar wezenlijk besliste het over zaken, welke, met het oog op de bij Pretoria gebouwde forten, die machtige hulpmiddelen voor militaire operaties konden zijn, uitsluitend ter beoordeeling van den Commandant-Generaal hadden moeten worden overgelaten.

Botha's houding in verband met de verplaatsing van den zetel der Regeering naar Machadodorp (een station op de lijn Pretoria-Lourenço Marques) is een zeer bijzondere geweest. Zijne hoogst ontmoedigende rapporten omtrent de stemming der officieren, de uiterst zwakke weerstand, door hem aan de Vaalrivier geboden en de buitengewone bezorgdheid, welke hij voor de beschadiging van privaat eigendom had aan den dag gelegd, waren voornamen redenen geweest voor den tijdigen aftocht van 't Gouvernement; maar toen de Commandant-Generaal te Pretoria kwam, sloot hij zich aan bij hen, die het vertrek van den ouden President en van den Uitvoerenden Raad openlijk scherp afkeurden. Den 1sten Juni seinde hij aan het Staatshoofd, dat het Besluit om de hoofdstad niet te verdedigen een bittere teleurstelling voor hem was „daar de burgers zich hadden klaar gemaakt om, met behulp der forten, die zooveel geld hebben gekost, hier den strijd voor goed te beslissen”. Aan Generaal Botha's „bittere teleurstelling” is toen echter onmiddellijk een einde gemaakt. Hem werd dadelijk, met terzijdestelling van het vroegere Besluit, bericht, dat hij volkomen vrijheid had om de stad te houden. Hij werd daartoe nu zelfs sterk aangemoedigd. Maar dit kan in waarheid niet erg naar zijn zin geweest zijn. Het blijkt overtuigend uit hetgeen was voorafgegaan en wat volgde. Het zwaartepunt van zijn klacht over het vertrek der Regeering en hare toezegging aan de inwoners, dat bij Pretoria niet gevochten zou worden, lag wezenlijk in den merkwaardigen wensch: hier den strijd voor goed te beslissen. Uit alles bleek van zijn begeerte om, als de stad niet langer te houden zou zijn, — iets wat, bij de uiterst geringe kracht door den aanvoerder ontwikkeld, zoo goed als zeker na een paar dagen, indien niet uren, het geval zou zijn — de wapens neer

te leggen; voor welk groot gebeuren de medewerking der Regeering onmisbaar ware geweest, die wijselijk het gevaar ontliiep, dat hare handen zouden kunnen worden geforceerd. Te veronderstellen, dat Botha over een finale beslissing sprekende, gedacht kan hebben aan eene vernietiging der Engelsche legerscharen, is, gelet op den militairen toestand, volkomen uitgesloten.

De door de rapporten en actieloosheid van den Commandant-Generaal ontmoedigde Krüger had omstreeks den 15^{den} Mei aan President Steyn voorgesteld: den strijd op te geven. Deze had daarvan beslist niet willen hooren. Toen het oude staatshoofd twee weken later, meer dan ooit door de gebeurtenissen terneergeslagen gestemd, Pretoria verliet en daarvan aan zijn Vrijstaatschen ambtgenoot kennis gaf, noodigde hij dezen uit hem te Machadodorp te komen bezoeken, teneinde opnieuw te be-raadslagen over het neerleggen der wapens. Botha vroeg toen bij die Bijeenkomst tegenwoordig te mogen zijn. De Vrijstaters, die ook hunne hoofdstad hadden moeten verlaten, dachten evenwel niet, gelijk Botha deed, aan een *laatste standhouden*, of wat daarvoor gehouden zou worden, maar aan *het begin van een nieuwe phase in den oorlog*. Hun houding blijkt duidelijk uit de aan Krüger gezonden antwoorden.

Het eerste telegram, 31 Mei, was van Steyn persoonlijk. Hij sprak daarin over een lafhartig besluit van den Transvaalschen krijgsraad — welke n.b. onder voorzitterschap van Botha gehouden was:*)

„Wij hebben — aldus luidt het — nog meer dan de helft onzer burgers in het veld, juist bericht ontvangen van een prachtigen slag op den 29sten Mei nabij Senekal, waar de vijand met groot verlies teruggeslagen werd en van een gevecht van gisteren te Lindley waar tusschen de 400 en 500 krijgsgevangenen werden genomen. *Nu moet ik vernemen, dat door uwe officieren een krijgsraad belegd is, waarbij wordt voorgesteld om op eene lafhartige wijze*

*) De cursiveeringen, aliniëering en punctatie in de aangehaalde telegrammen zijn van den schrijver, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld.

de strijd, die wij in naam des Heeren hebben begonnen, op te geven. Slechts een klein gedeelte van Transvaal is in handen van den vijand, terwijl ons land bijna geheel onder zijn druk ligt. Veertien dagen geleden heb ik UHoogEdele duidelijk mijne zienswijze bekend gemaakt en thans komt UHoogEdele weder met hetzelfde voorstel. Mijne beschouwing blijft onveranderd. Wij moeten strijden tot het laatste toe. . . Ik zal UHed. later telegrafeeren, of ik naar Machadodorp zal komen."

Het tweede telegram van het Vrijstaatsche Staatshoofd, gedaateerd 6 Juni, werd gezonden, nadat hij telegrafisch met zijne hoofd-officieren had geraadpleegd. Feitelijk was hier Generaal De Wet aan het woord:

Na den hoofdcommandant [Generaal Christiaan de Wet] en andere officieren geraadpleegd te hebben, ben ik tot de beschouwing gekomen, dat het thans niet wenschelijk is voor mij naar Machadodorp te gaan. Ben van oordeel, dat ik in de tegenwoordige omstandigheden in den Vrijstaat en tusschen de Vrijstaatsche burgers moet blijven. Wij zijn allen van beschouwing, dat de strijd niet mag worden opgegeven.

De ontmoediging, die er thans onder uwe burgers is, kan niet grooter zijn, dan na de inname van Bloemfontein onder onze burgers heerschte, en toch zijn zij wederom opgekomen en hebben wij den strijd kunnen voortzetten.

Door vastberadenheid van den kant van UHed. en uw HEd's. officieren zal de vastberadenheid onder de Transvaalsche burgers wel weerkeeren.

Voor onzen strijd kan er niets beters zijn, dan dat de vijand zich over de twee Republieken verspreidt, zoodat wij hem in kleine troepen kunnen aanvallen.

Het is onze bedoeling om, zoodra het ons mogelijk is, en wij communicatie achter den vijand hebben afgesneden, hem ook in Transvaal te gaan bestrijden,

U HoogEdele zegt wel, dat er om geen vrede zal gevraagd worden, maar het nederleggen van wapens is erger dan vrede vragen, want daardoor maken wij het onmogelijk voor ons om den strijd weder te hervatten.

Het is mijn dure plicht om niet alleen in het belang van onze twee Staten, maar van gansch het Afrikaansche Volk bij UHed. aan te dringen om den strijd voort te zetten en ten sterkste te protesteeren tegen het nederleggen

van de wapens zonder toestemming van dezen Staat, als zijnde in strijd met de [Transvaalsch-Vrijstaatsche] Conventie.

Broeder, ik kan u de verzekering geven, dat door te handelen zooals door U voorgesteld, de Afrikaansche zaak den nekslag zal worden toegebracht; want daardoor wordt het vertrouwen geschokt en toekomstige samenwerking onmogelijk gemaakt.

Lees Psalm 27, laatste vers. *)

Botha, die den dag te voren (31 Mei) aan Krüger gevraagd had om bij het onderhoud der twee Presidenten tegenwoordig te mogen zijn, kreeg aldus geen gelegenheid om te beproeven, na Krüger ook Steyn onder zijn ontmoedigenden invloed te brengen; maar van uit Pretoria regende het nu décourageante telegrammen op de Transvaalsche Regeering te Machadodorp. Hij verdedigde zich echter tegen 't door Krüger tot hem gerichte verwijt, dat vele zijner Commando's bij Johannesburg verlopen waren en hij zelf den moed verloren had. Na te hebben gemeld, dat de Commando's weer werden gereorganiseerd, seinde hij in den laten avond van den 1sten Juni: „President, versta toch goed, dat ik ga bij mijn standpunt blijven en zal doorvechten zolang ik nog eenigszins een Commando bij elkaar kan krijgen.”

Inderdaad heeft Botha zelfs in zijne onmiddellijke omgeving den indruk gewekt als droeg hij geringe verantwoordelijkheid voor den slechten loop der zaken en gansch geene voor de ontmoedigheid van den President. Ook Generaal de Wet begreep dit nog niet. Den 3en Juni seinde de wakkere Vrijstaatsche Bevelhebber aan zijn Transvaalschen collega, in wien hij nog niet zijn heimelijken en daarom zoo gevaarlijken tegenstander had ontdekt:

Moet ik het allertreurigste zien, dat Z.H.Edele President Krüger geheel den moed opgeeft, voorgevende, dat zijne officieren eenparig hopeloos zijn en den strijd willen opgeven, omdat de burgers der Z. A. Rep. bijna eenparig onwillig zijn om verder te vechten. Ik kan mijn eigen oogen niet ge-

*) Wacht op den Heere. Zijt sterk en Hij zal uw hart versterken. Ja, wacht op den Heere.

looven, als ik het telegram lees, te meer niet, daar *onze* burgers hier nu zoo hoopvol zijn en gedurende de laatste paar dagen zoo succesvol gevochten hebben . . . Broeder, vergun mij u te herinneren aan den toestand, waarin wij na de inname van Bloemfontein verkeerden; hoe oók onze menschen bijna allen naar huis gingen en hoe wij, den strijd toch niet ter wille van groote bezittingen, in en om Bloemfontein zoowel als over het geheele land, opgaven. Doch wat wij deden, dat is UEd. niet onbekend Wij geven alles prijs ter wille van onze en *uwe* onafhankelijkheid. Dus reken ik op UEd., in wien ik veel vertrouwen stel en die ik niet onder de hopeloozen zal rangschikken — om krachtadig uw invloed te gebruiken en om tot het einde te strijden voor onze dierbare onafhankelijkheid, die mijns inziens in het geheel niet verloren is.

Gedenk toch aan den worstelstrijd van Amerika, dat als het ware hopeloos veroverd was. De burgers gaven echter den moed niet op, ofschoon zij als rebellen streden. En hoe heerlijk heeft God hun moed en volharding bekroond.

Broeder, ik gevoel met u de zware last, die u thans drukt; te meer daar het schijnt, dat uw achtbaar Hoofd, President Krüger, den moed laat zakken. Wij weten welke motieven bij Z.H.Ed. ingebracht worden, doch die kunnen toch onmogelijk opwegen tegen de onafhankelijkheid van ons erfdeel. Moet zelfs Pretoria in handen van den vijand vallen en een macht doordringen, die onze communicaties verbreekt, dan is dat nog geen reden om den strijd op te geven. Dan kunt gij daar, evenals wij hier achter den vijand omtrekken en hem zulke moeilijkheden maken, dat hij op zijn minst gezegd, billijke schikkingen met ons zal moeten treffen.

Broeder, toen wij den vrijheidsoorlog [1881] begonnen, had elk burger gemiddeld slechts dertien schoten ammunitie in voorraad. Toen stond de Transvaal alleen, had geen enkel kanon en veel minder strijdmachten dan thans. Zou dan de machtige God van toen ook niet nu, in dezen rechtvaardigen strijd, helpen? Broeder, wanneer ik een rots als President Krüger zie wankelen, gevoel ik mij bijna te klein om een enkel woord van bemoediging te uiten; doch met het oog op een David van ouds, die ook een vernedering moest ondergaan, teneinde zich dieper te verootmoedigen, hoop en vertrouw ik, dat ook dit wankelen ter eere en verheerlijking van God geschied is. En moge de God onzer Vaders u dan als een Nathan in Zijne hand gebruiken. Daartoe sterke u de Heer.

In denzelfden kloeken geest, maar nog krachtiger, sprak Generaal de la Rey, die een veel strenger man was dan de Wet. De in Transvaalsche regeeringskringen zoo gedrukte stemming kweekende rapporten van Botha hadden op dezen wakkeren soldaat een recht tegenovergestelde uitwerking. „De officieren, die te lafhartig zijn om hun plicht te doen,” — aldus telegrafeerde hij aan den Staatspresident — „moeten als gewone burgers dienst doen en allen, die de wapens neerleggen, behooren wegens hoogverraad te worden doodgeschoten.” Hij zou zich, naar de oorlog voortgang had, niet alleen de man van het harde woord toonen, maar ook van de sterke daad: heeft meer dan iemand anders gedaan om moed en strijd lust levendig te houden. Met Botha te willen bezweren om de moedelozen te straffen, was hij echter bij den duivel te biecht geweest.

Het op het eerste gezicht zonderling verschijnsel, dat mannen als de Wet en de la Rey, zoo zij dan al vertrouwen in Botha's leiding begonnen te verliezen, niet in hem den aanvoerder hebben gezien, die door intrigues de oorlogvoering tegenwerkte, laat zich gereedelijk verklaren als men weet, dat de Transvaalsche Commandant-Generaal zeer handig was en niet scrupuleus, waar 't gold eigen handelingen te rechtvaardigen en daarbij dan goede rekening houdt met de omstandigheid, dat hij in de eerste maanden van den oorlog, in Natal, al bleef zijne taktiek dan ook steeds eene van verdediging, verschillende groote gevechten (Colenso, Vlaklaagte, Spioenkop) persoonlijk krachtig en met succes tegen een overmachtigen vijand geleid had, waarbij hij zeer uitblonk boven de onbeduidende Generaals, die naast hem stonden. Eerst langzamerhand zijn de oogen geopend voor het feit, dat Botha's energie, als die van zoovele anderen, vroegtijdig was uitgeput en zijn beleid toen niet erop berekend werd om de zege te bevechten, doch veeleer feitelijk een lijdelijk verzet tegen de voortzetting van den oorlog beteekende, waardoor nederlaag zeker werd gesteld. Gegeven dat de Transvaalsche leider overtuigd was van het nuttelooze van verdere krijgvoering, is het wel te betreuren, dat hij niet den moed had om 't

openlijk te belijden en daarvan de consequenties te aanvaarden. Een ander, die met meer vertrouwen kon ageeren, had dan zijn plaats kunnen innemen. Botha, zijn persoonlijke positie hooger stellend dan het landsbelang, hield echter hardnekkig vol strijdbereid te zijn, terwijl hij, praktisch gesproken, voor den vijand den weg vrij maakte.

De Generaal kon dan Pretoria verdedigen, wat hij gezegd had zoo te wenschen. Den 3den Juni verkondigde hij inderdaad nog, dat men er tot den laatsten man vechten zou. Maar zijne daden belogen het gezwollen woord. Hij deed niets om zich behoorlijk op den strijd voor te bereiden. De fortten, waaraan hij verzekerd had groote waarde te hechten, werden niet in staat van tegenweer gebracht; geen enkel kanon werd er in stelling geplaatst. In den ochtend van den 4den Juni naderden de Engelschen de stad. Nergens is toen tegenstand geboden, ook niet ter plaatste waar de Commandant-Generaal zelf moet zijn geweest. Zijn absolute werkloosheid wordt wel het best geïllustreerd met het feit, dat over de gansche linie, gedurende den heelen dag, slechts twee man werden gewond. Botha wilde niet vechten. De regeering mocht zich gelukkig prijzen niet op zijn belofte van weerstand te hebben vertrouwd en tot het laatst gebleven te zijn, want er heerschte groote verwarring in de stad. Zeer wel mogelijk zou het haar zijn belet te vertrekken. Alsdan kon de strijd, overeenkomstig Botha's wensch, maar in ontrouw aan den Vrijstaat, daar en dan voor goed zijn beslist — zonder bloedvergieten. In den namiddag werd Pretoria door een parlementair opgeëischt. Na eenige pourparlers werd het volgende briefje gezonden:

Aan Zijne Excellentie LORD ROBERTS
Veldmaarschalk der Britsche troepen in Zuid-Afrika

Uwe mondelinge boodschap door middel van uw parlementair heb ik ontvangen. Ik ben genegen om u persoonlijk of door mijn plaatsvervanger te ontvangen, ten einde eventueele overgave volgens uw eisch of de verwijdering van vrouwen en kinderen uit de stad te bespreken, met dien

verstande, dat indien ik of mijn plaatsvervanger u moeten komen zien, gij de vrije terugtocht tot binnen onze lijnen waarborgt. Ik stuur hierbij een parlementair om de plaats van ontmoeting eventueel te bepalen. Het antwoord van Uwe Excellentie afwachting verblijf ik

UEd. dienstw. dienaar

LOUIS BOTHA

— en inmiddels aan de Regeering gerapporteerd, dat vierentwintig uur wapenstilstand was gevraagd om vrouwen en kinderen te verwijderen — naar hij zeide om tijd te winnen. Vanzelfsprekend, dat Roberts korte wetten maakte met het vrouwen en kinderen-praatje en onmiddellijke ontruiming van de stad eischte, bij wijze van waarschuwing een schot voor den boeg vurend: een paar granaatkartetsen in de buitenwijken werpend. Daarop werd Pretoria, wezenlijk zonder slag of stoot, overgegeven.

Botha heeft aanvankelijk zijn best gedaan om bij de Regeering den indruk te vestigen, als kon er werkelijk van eene verdediging gesproken worden. Hij rapporteerde: „We hadden heden een warm bombardement”, ofschoon in waarheid zeer weinig geschoten was. In de stad werd niemand gedood of gewond en in een van Pretoria's buitenwijken kreeg slechts een enkel huis lichte schade. Ook de heer J. C. Smuts, Staatsprocureur, die door velen als Botha's kwade geest wordt beschouwd, deed zijn best om te doen gelooven, dat Pretoria gebombardeerd was. Toen het eerste schot viel, seinde hij dadelijk aan den President: de bommen barsten al boven mijn huis. Intusschen waren de aanwijzingen, dat er geen stand gehouden was, zóó overweldigend, dat aan eenige verbloeming van het groote feit niet kon worden gedacht. En de man, die niet alleen Commandant-, maar ook wel Ontmoediger-Generaal had kunnen worden genoemd, betuigde nu theatraal „hartzeer” te hebben, omdat zijne menschen niet meer wilden vechten. Feitelijk was dit eene lastering. Want van zeer velen der taaie, zenuwsterke boeren was de geest in het minst niet verslapt. Alleen door Botha's politiek was de groote massa onder den indruk gebracht, dat de krijg toch niet zou worden voortgezet. Daarom

trokken allen gereedelijk terug. De strijdlustige burgers hadden hem nog niet ten volle ontdekt, toen onder de strijdensmoede mannen, die een van actie afkeerigen Aanvoerder begeeren, de populariteit van Botha reeds hoog gestegen was. Wanneer men ter beoordeeling van Afrikaansche menschen en zaken een Europeeschen maatstaf mocht aanleggen, zou ongetwijfeld getuigd moeten worden, dat de Commandant-Generaal van de burgerstrijdmacht der Zuid-Afrikaansche Republiek aan landverraad schuldig was. Bij de meest milde beoordeeling treft Botha het verwijt zich zeer zwak te hebben gedragen.

Op aandrang van Generaal de Wet, die over de stemming in Transvaal onthutst was, had President Steyn reeds den 31sten Mei, naar aanleiding van de toen door de Regeering aangekondigde ontruiming van Pretoria, telegrafisch aangedrongen: maatregelen te nemen om de vijfduizend Engelsche krijgsgevangenen van daar naar eene bewaarplaats, veilig buiten het bereik van den vijand, over te brengen *en vooral de officieren goed te bewaken*. De Vrijstater had bijzonder recht van bemoeiing in deze; want de meerderheid hunner had hij gevangen genomen en met het leven van dappere burgers betaald. Alvorens te vertrekken had het Gouvernement toen gelast om het expedieeren der krijgsgevangenen voor te bereiden. Botha evenwel heeft tusschen 1 en 4 Juni niets gedaan om den kostbaren levenden buit in veiligheid te brengen. Eerst op het laatste moment zijn 900 man weggebracht. Ongeveer vier duizend man en de massa der officieren werden nog even vóór Robert's aankomst in den vroegen morgen van den 5^{den} Juni vrijgelaten en aan het Britsche leger hergeven

Botha zorgde inderdaad niet of zeer slecht voor zaken van oorlog, maar wijdde zich, practisch gesproken, aan het werk van: ontmoediging zaaien. Ongevoelig voor het opwekkend woord en krachtig voorbeeld van den Vrijstaatschen Hoofdcommandant, seinde hij den 6en Juni weer aan den reeds half gebroken Staatspresident te Machadodorp: „Onze zaken lijken maar diep beroerd en elke schermutseling met den vijand toont meer en meer aan,

dat onze menschen niet meer willen vechten." En nu is het zeer interessant op te merken, dat hij zich in zijne berichten aan Krüger herhaaldelijk speciaal beklaagde over de moedeloosheid van de Westergrens-burgers, terwijl hij Commando's uit andere districten niet bij name noemde. Wat hiervan wel de oorzaak mag zijn geweest, terwijl feitelijk genoemde mannen juist gedurende het heele verloop van den oorlog den dappersten weerstand geboden hebben? Verkeerd zou men doen met te meenen, dat zich eene tijdelijke algeheele ontmoediging van hen had meester gemaakt. De ware oorzaak van het misleidend getuigenis was van heel bijzonderen aard. De door hem gewraakte officieren en burgers waren zoo ontstemd over Botha's zwakke leiding, dat zij zich en masse eraan onttrokken. Deze heeft toen, bewust of onbewust eigen dekking zoekend, hen van moedeloosheid beschuldigd en dusdoende meteen den Staatspresident terneergeslagen, die op de burgers uit de Westelijke districten (vanwaar hij zelf ook geboortig was) als op de kern der strijdmacht had gebouwd. Toen de dappere en bekwame Generaal de la Rey met zijn onversaagde onderbevelhebbers Lemmer, Oosthuyzen, Kemp e.a. in die streken zelfstandig ageerde, heeft Krüger wel ontdekt, dat Botha's rapporten onbetrouwbaar waren, maar destijds, in Juni 1900, toen, als nader blijken zal, de groote vraag aan de orde bleef, of al of niet de wapens zouden worden neergelegd, was hij sterk onder den deprimeerenden indruk ervan.

Dat Botha in zijn begeerte om den strijd „voor goed te beslissen" — d.w.z. zoo spoedig mogelijk te staken — volhardde, staat vast, zoomede, dat zijne diplomatie om doel te bereiken, een goed soldaat niet alleen, maar ook een eerlijk politicus onwaardig moet heeten. Zoo seinde hij op 6 Juni naar Machado-dorp: „Toen ik Pretoria verliet, waren veel meer menschen dan gewoonlijk in het dorp, allen achtergebleven om Roberts te verwelkomen." Leest men dit telegram in verband met de tusschen 1 en 4 Juni door Botha en Smuts gezonden berichten, ten betooge, dat groote ontevredenheid over de Regeering heerschte,

wegens haar „vlucht” (ongerechtvaardigd gevoelen, dat de Generaal niet bestreden, doch bijzonder gesterkt had), dan doorziet men gemakkelijk, dat met het rapport over de „verwelcoming van Roberts” beoogd werd: Krüger te overtuigen, dat alles verloren was en het spel van 1876 zich herhaalde, toen Shepstone met 25 man de Transvaal kon annexeren, omdat de bevolking sterk tegen den President gezind was en alle liefde voor de oude staatsorde verloren had. Botha heeft datgene, wat hij voorgeeft gezien te hebben, niet kunnen waarnemen, toen hij in de vroege morgenuren van den 5^{en} Pretoria verliet. De door hem gegeven voorstelling is eene grof onware. Wel bleven inderdaad vele burgers achter, sommigen omdat zij overtuigd waren, dat Botha toch niet meer zou vechten, anderen eenvoudig, dewijl ze blij waren gelegenheid te krijgen om zich aan verdere ellende van het leven te velde te onttrekken, — maar geen enkele was daar om den Engelschen Opperbevelhebber „te verwelkomen”. Wie juichten, waren alleen de 4000 Engelsche soldaten, die feitelijk door den Transvaalschen Generaal in vrijheid werden gesteld en de betrekkelijk weinige Engelsche Afrikaners, die, nadat de oorlog uitbrak, te Pretoria gebleven waren.

Op den 8sten Juni waren de beide Commandanten-Generaals, de Vrijstaatsche en de Transvaalsche, ernstig aan het werk — op geheel verschillende wijze, voor recht tegenovergesteld doel. Generaal de Wet greep op dien dag met zijne Commandanten Steenkamp, Froneman en Nel, tezamen over slechts ongeveer 400 man beschikkend — de Wet had er persoonlijk slechts 80 onder zich — de Engelschen, die bij Roodewal versterkte post bezetten, aan. Hij bracht met zijn handvol mannen den vijand een verlies van 200 aan dooden en gewonden toe en maakte ongeveer 500 gevangenen. Op denzelfden dag hield hij een trein aan en werden intendance-goederen, waaronder 30.000 uniformen, ter waarde van omstreeks £ 250.000, vernietigd. Botha daarentegen... raadpleegde op dien dag met twee Afgezanten uit Pretoria, die kwamen om Krüger over te halen vrede te sluiten; hem namens Roberts, zacht te dreigen, met verbanning als hij

weigerde zich thans te onderwerpen. De Transvaalsche Commandant-Generaal nu zette kracht bij aan het pleit, dat een der boodschappers den volgenden dag bij den President voordroeg, met een telegram, waarin hij weer sprak over de slechte stemming der burgers en de onbetrouwbaarheid der officieren. Als ware hijzelf daarvan geen groote oorzaak! Van de eigen allerhoogste onbetrouwbaarheid leidde hij altijd aandacht af met in algemeene termen op anderen den last te leggen van wat verkeerd was. Zoo stak hij in verband met de vrijlating van de Britsche krijgsgevangenen, de hand niet in eigen boezem, doch klaagde aan: . . . „de bewakingstroepen” — aldus seinde hij — „hebben hun post verlaten nog vóór de vijand er was.” Intusschen kon waarlijk toch niet verlangd worden, dat zij gewacht hadden totdat zij zelf gevangen werden genomen of met het Engelsche leger den strijd aanbonden, welke Botha met zijne duizenden ontweken was.

Naast overvloed van bewijzen, dat Botha, ondanks de roerende bede van de Wet om zich een Nathan in de hand des Heeren te toonen en ondanks de ongebroken moed van een man als Generaal de la Rey, niet eraan dacht om zijn heimelijke pogingen op te geven, beoogende de Transvaalsche Regeering te bewegen den Vrijstaat te verraden en den strijd te staken — zijn er teekenen, dat Botha reeds in Juni 1900 zorg moet hebben gehad om den Engelschen ter wille te zijn. Den 13en Juni seinde hij aan den Staatspresident, dat bij de op den 4en uit Pretoria geëxpedieerde 900 Engelsche krijgsgevangenen een aantal officieren waren, welk zich „hadden aangeboden” om onder de soldaten orde te bewaren. Dit was naar zijn gevoelen een verdienstelijk werk tegenover de Republiek geweest, dat beloond moest worden. Als ware staan of gaan hun ter keuze gelaten, zoo redeneerde hij: „ . . . Waren deze officieren te Pretoria gebleven, dan zouden zij thans ook vrij zijn: ik acht het daarom billijk, dat zij nu losgelaten worden, zonder parole, via de Delagoabaai. Ik hoop, dat UHoogEdele met mij zult instemmen. *) Krüger was veel te

*) In het origineel staat: „zonder parole”. De veronderstelling ligt echter

eerlijk om dit te doen. De Commandant-Generaal heeft toen zijn tijd gebeid. Een paar maanden later zou hij niet alleen aan de officieren — tot welker speciale bewaking de Wet had aange-
maand — maar ook aan een groot aantal soldaten de vrijheid
schenken.

Den 20^{en} Juni rapporteerde het Engelsche Intelligence-Depart-
ment omtrent den Transvaalschen Staf „Council held yesterday,
but no decision arrived at, because no one will accept responsa-
bility of surrendering, though all wish.” Dit gaf inderdaad zeer
juist de houding weer van Botha en de meeste zijner raads-
lieden. Want de betere officieren maakten zich, de een na den
ander, van hem los. Zoo was ook Danie Theron, openlijk verkla-
rende alle vertrouwen in den Transvaalschen hoofdleder ver-
loren te hebben, over de Vaal getrokken om de diensten van zijn
uitmuntend corps aan Generaal de Wet aan te bieden, die ze
dankbaar aanvaardde.

Inmiddels namen Botha's diep ontmoedigende rapporten en zijn
van strijd afkeerig optreden groot effect. Niettegenstaande de
gememoreerde protesten van President Steyn en Generaal
de Wet en de energieke gezindheid van meerdere Transvaalsche
aanvoerders, passeerde de Uitvoerende Raad een Besluit tot het
neerleggen der wapens. Het staatsstuk luidde:

PROTEST.

Machadodorp, Juni 1900. *)

Wij ondergeteekenden, leden van den Uitvoerenden Raad en Voorzitter
van den Eersten Volksraad der Zuid-Afrikaansche Republiek, protesteeren
hierbij tegen de geweldadige inbezitneming van ons Land door de Regeering
van Groot-Britannië en Ierland.

Daartoe gedwongen door een overstelpende overmacht van den vijand,
die ons niet heeft overwonnen, maar wel overstroemd en die niet gearzeld
heeft, zelfs barbaarsche kaffers tegen ons in het veld te brengen, waardoor
voor de hand, dat men hier met eene misschrijving van den telegrafist te
doen kan hebben en „onder” parole is bedoeld.

*) Mijne aantekeningen laten mij hier in den steek. Vermoedelijk was het
op den 29sten, dat het Protest werd vastgesteld.

weerlooze vrouwen en kinderen vermoord zijn en waardoor onze kleine strijdmacht nog meer verdeeld werd, terwijl bovendien, door toedoen des vijands, de eenige neutrale haven voor ons voor den doorvoer van kleeren en voedsel gesloten werd, terwijl die overmachtige vijand zelf van neutrale havens gebruik maakte om wapenen, ammunitie en troepen door te voeren en die tegen ons te bezigen,

zoo is het, dat wij verplicht zijn dien ongelijken strijd te staken;

doch wij verklaren plechtiglijk, namens het vrije Volk der Zuid-Afrikaansche Republiek, dat wij zulks doen, na tot het uiterste gestreden te hebben, nadat onze strijdmiddelen uitgeput zijn en omdat wij, bij vergelijking met het Britsche Rijk, 'n klein volk zijn en er geen andere uitweg voor ons overblijft.

Wij hebben ons beroepen op de Regeering van het Britsche Rijk en haar, teneinde bloedvergieten te voorkomen, alles aangeboden, behalve onze onafhankelijkheid.

Wij hebben ons beroepen op de beschaafde Mogendheden der wereld en om interventie verzocht.

De Volkeren van Europa erkennen openlijk de rechtvaardigheid van onze zaak en hebben ons hunne sympathie betuigd;

maar tot hertoe heeft ons dit niets gebaat.

Wij zijn verdrukt. En ons blijft nu niets anders over dan te blijven protesteeren tegen deze gewelddadige handelingen en onze zaak te laten in handen van den Rechtvaardigen God, vast geloovende en verwachtende, dat hij de onafhankelijkheid, ons eens geschonken en die ons op zulk eene onrechtvaardige wijze ontnomen is, zal herstellen.

Wij zullen onzerzijds voortgaan alle wettige middelen aan te wenden, om dat doel te bereiken.

Ten slotte verklaren wij plechtiglijk, namens het Volk der Zuid-Afrikaansche Republiek, dat wij geen Britsche onderdanen willen of zullen zijn.

S. J. P. KRUGER,
Staats-President.

S. W. BURGER,
Wvd. Vice President.

F. W. REITZ,
Staats-secretaris.

L. J. MEYER,
Voorz. Eerste Volksraad.

Dit tot nu geheim gebleven stuk is niet door Botha geteekend; maar hij draagt meer dan iemand anders de verantwoordelijkheid ervoor. Het Besluit is — naar de schrijver uit persoonlijke mededeelingen, op den dag zelf van een absoluut betrouwbaar man ontvangen, weet — na overleg met den Commandant-Generaal en met diens volle medewerking gepasseerd. De auctor intellectualis was feitelijk niemand anders dan hij.

Daar de Vrijstaatsche Regeering, geheel door Generaal de Wet beheerscht, van het nederleggen der wapens niets wilde hooren, moest Botha intusschen te velde blijven. Wel trok hij bij nadering van den vijand steeds terug, maar de rapporten van de aanvoerders, die zich van hem hadden losgemaakt, waren recht tegenovergesteld aan de zijne. Zij spraken van den goeden geest van de burgers en bezegelden het woord met de daad. De la Rey behaalde 11 Juli in West-Transvaal, een, naar verhouding van zijn geringe strijdmacht, prachtige overwinning. En in den Vrijstaat weerde de Wet zich duchtig. Ook Theron liet reeds van zich spreken. Botha kreeg den 15den Juli omstandig bericht van President Steyn over het gunstig beloop der dingen in het Vrijstaatsche en hierop heeft hij den volgenden dag in antwoord een telegram gezonden, dat, bij den oningewijde, den indruk kon wekken, als ware hij nu geheel door den moedigen geest van de Wet bezielde:

„Ik ben blij” — aldus klonk het schoon — „uwe standvastigheid te vernemen. Ons volk, samen met mij, zal UEdGestrenge altijd dankbaar blijven voor de dappere wijze waarop u en uwe burgers de onafhankelijkheid van onze zusterstaten bevordert” Krijgsplannen, waarnaar Steyn hem, ingevolge verzoek van de Wet, had gevraagd, wilde hij niet geven. Naar hij beweerde, was bezorgdheid, dat ze in handen van den vijand konden vallen hiervan de oorzaak; de waren reden mag echter wel geweest zijn, dat er geen eigenlijke krijgsplannen bestonden en moeilijk gezegd kon worden wat hij wel in zijn schild voerde. „Met blijdschap” werd overigens gemeld, dat minstens 12.000 man op de been waren, „die vastbesloten zijn om niet onder het

gehate juk van den vijand te staan en te vechten tot het einde toe, om onze heilige rechten te beschermen". „Derhalve, broeder," — zoo declameerde hij verder — „sta vast. Reken op mij voor een volkomen vrede met eer, of anders geen vrede. De God uwer vaders schenke UEd. en uwen burgers alsook de noodige kracht om de groote zaak, die reeds zooveel bloed en tranen heeft gekost, tot een succesvol einde te brengen"....

doch in den Vrijstaat wist men thans, dat deze man sedert eenige maanden niet alleen verlamvend op de krijgvoering werkte*), maar ook een zeer kwaden invloed op Krüger, die in dezen tijd snel verouderde, uitoefende: dat er op Botha *niet* te rekenen viel. Steyn begaf zich naar de Transvaal om met Krüger, die naar Europa zou gaan, een laatste maal te beraden en broederlijken groet te wisselen, zoomede om de Regeering tot volharding, en den Commandant-Generaal tot meer werkzaamheid aan te sporen. Generaal de Wet baande den weg naar Lichtenburg, waar hij met den dapperen en ondernemenden de la Rey samentrof, die een commando afzonderde om den Vrijstaatschen President verder naar Waterval-Boven te escorteeren, waar het Gouvernement der Zuid-Afrikaansche Republiek in een paar spoorwegrijtuigen „zetelde". De Wet zond zijn Staatshoofd nog eene dringende boodschap na, waarin hij hem bezwoer President Krüger toch te overtuigen om niet naar de adviezen van Generaals te luisteren, die den moed verloren hadden.

Botha mocht van „vechten" spreken, in de daad bleef hij steeds voor den vijand terugtrekken, vluchten. Volgens zijn rapport

*) Reeds eind Februari, toen van de Tugela werd teruggetrokken, is Botha aangevangen met den krijg te verlammen. Den 28sten kwamen de door hem persoonlijk geleide commando's op weg naar de Biggarsbergen te Elandslaagte. Hem werd machtiging gevraagd om de daar gelegen koloniën, die voor den vijand van onschatbare waarde zouden zijn, te vernielen. Hij is er toen reeds toe gekomen om den Engelschen in de kaart te spelen en zodoende den oorlog tot een spoedig einde te brengen; althans, hij weigerde pertinent de gevraagde autorisatie. De mijnschachten zijn toen tegen den wil van den Commandant-Generaal, door eenige mannen van Theron's verkennercorps, met dynamiet vernield.

aan Krüger is hij daartoe ten slotte gedwongen door Roberts, die vrouwen en kinderen uit Pretoria binnen de Boeren-linies zond en onder dekking van die rokkenbeweging zijn troepen liet vooruitrukken. Treinladingen vrouwen en kinderen werden naar de koortsstreek gezonden om de mannen te verweken, de commando's te desorganiseeren *). De Britsche Generaal had zich de onuitwischbare schande, om van zulk een hulpmiddel van krijgvoering gebruik te maken, kunnen besparen. Botha zou toch wel getireerd hebben; want hij bleef, voor zooverre zulks slechts mogelijk was bij den ijver, welke enkele commandanten aan den dag legden, energieke strijdvoering beslist tegenwerken.

Hij had aanvang Augustus posities laten innemen bij Machadodorp. Daar zou hij, naar het heette, weer krachtig stand houden. Doch er is niet veel van gekomen. Slechts een paar Commandanten, zelfstandig ageerend, hebben flink gevochten. Onder de mannen, die alzoo de eer redden, neemt eene eerste plaats in de oud-ritmeester von Dallwig, die de artillerie commandeerde en eerst nadat hij herhaaldelijk getroffen was, met wonden overdekt, van het slagveld is weggedragen. Ware het niet geweest voor het gedrag van dezen dapperen Duitscher, den ondernemenden lateren Generaal H. G. Muller (die thans tegen Botha's Gouvernement opgestaan, doch gewond in zijne handen gevallen is), Commandanten Gravett en Oosthuijsen, dan zou waarschijnlijk heel het burgerleger hier vernietigd zijn en mogelijk ook de Regeering gevangen.

Men kan zich levendig voorstellen, hoezeer Botha het diep mag hebben betreurd, dat de strijd zoomin bij Machadodorp, als te Pretoria „voor goed beslist” kon worden. Hij kan zich

*) In een brief van Lord Roberts aan Botha, gedateerd 4 Augustus 1900, heet het: „I regret to inform Your Honour that as raids on the railway lines continue I must despatch the families of the burghers fighting against us whom we are supporting at Pretoria and Johannesburg. They number between 2000 and 3000 women and children and I shall be obliged if your Honour will let me know to which station you would wish them being sent. The favour of a very early reply is requested.” De Engelsche Generaal

echter getroost hebben met de zich nu opdoende gelegenheid, om de Engelsche officieren, die hij reeds in Juni in vrijheid had willen stellen, los te laten. Op veiligen afstand van de gevechtlinie, te Nootgedacht, waren de 900 gevangenen, uit de hoofdstad gered, ondergebracht. Dank de werkzaamheid van generaals de Wet en de la Rey, vooral van eerstgenoemde, was sedert de bevolking van het gevangenkamp weer sterk gestegen. In Augustus waren er weer 4000 soldaten van de Koningin onder dak gebracht. Toen de Engelschen naar Machadodorp oprukten, was er alle reden tijdig maatregelen te nemen om het gevangenkamp weer naar afgelegener plaats over te brengen.

kreeg inderdaad goede reden voor het zonderlinge onderschrift „Yours truly”; want Botha, aan den staatspresident instructies vragende, welk antwoord gezonden moest worden, gaf in overweging aan Roberts te vragen: „of hij genegen is om alle [Boeren] vrouwen en kinderen zonder onderscheid te laten uitkomen.” Hierdoor zou inderdaad de verwarring en desorganisatie wel zoo volkomen geworden zijn, dat alle gedachte aan verdere voortzetting van den strijd zou hebben moeten worden opgegeven. Vanzelfsprekend dat Krüger de suggestie van den Commandant-Generaal niet opvolgde. Roberts heeft wèl het denkbeeld-Botha in overweging gehad. De concentratiekampen waren evenwel als drangmiddel ook veel waard. Het is vermoedelijk op grond daarvan niet volledig uitgevoerd. Wel echter is met uitzetting van alle vrouwen gedreigd en in dit verband de hoogbejaarde echtgenoot van President Krüger uitgespeeld. Haar werd aangezegd Pretoria te verlaten. Zij mocht op dokter's advies volstrekt niet reizen (wegens hartkwaal); allerminst onder omstandigheden van oorlog. Van uit Krüger's tijdelijke zetelplaats, Waterval-Boven, zijn nog medische attesten bijgebracht om aan de lafhartige wijze van strijdvoeren, die zelfs deze afgeleefde, ruim zeventigjarige vrouw niet ontzag, eenig perk te stellen. — In het antwoord van Botha aan Roberts, d.d. 5 Augustus, wordt den Engelschen opperbevelhebber verweten zijne soldaten achter de japonnen te verschuilen. De toon, waarin 't geschiedt is mat; maar daardoor wordt het feit niet minder onteerend. „Ik wensch er Uwe Excellentie op te wijzen” — zoo luidt het — „ dat gelijktijdig met de laatste uitzending van vrouwen en kinderen en terwijl wij met hun [verder] vervoer langs den spoorweg bezig waren, door beide flanken [van de legermacht] onder Uwer Excellentie's bevel, voorwaartsche bewegingen werden gemaakt, waardoor de spoorweg achter ons van beide zijden werd bedreigd”.

De Regeering wilde het doen. Botha adviseerde evenwel, dat er geen voedsel was om ze te verzorgen en de bewaking te veel last veroorzaakte! In waarheid was er bij Komatipoort overvloed van levensmiddelen en zouden de bevrijde soldaten vrijwat ernstigers doen dan „last" veroorzaken. 't Gouvernement — Krüger, gebroken man, was reeds naar Lourenço Marques op weg naar Europa vertrokken — voegde zich echter naar het „inzicht" van den Commandant-Generaal. Aan de gevangenen, door de Wet met bloed gekocht, gaf Botha de vrijheid.

Wat de Wet opbouwde, werd door Botha afgebroken. Ziet daar in een paar woorden de geschiedenis van de tweede phase van den Engelsch-Afrikaanschen oorlog. De Transvaler wist echter, dat hij de macht nog miste om zijn doel dadelijk te bereiken. Hij beleed het dan ook niet openlijk, doch streefde het heimelijk na. Toen President Steyn, die met het volharding-predikend telegram van de Wet in den zak gekomen was, opwekte om niet te versagen, liet Botha — hierin lag zijn kracht — zich weer op de overheerschende strooming drijven. Hij was niet te bewegen om den vijand dadelijk te gemoet te gaan, doch stemde erin toe, dat de naar het Oosten al tot dicht bij de Portugeesche grens uitgeweken Commando's met een grooten omweg door het Noorden weer Midden-Transvaal zouden indringen. Nog lang zou hij zich door de omstandigheden laten dragen, in naam Commandant-Generaal, in waarheid een der minst werkzame aanvoerders, die zich niet alleen geheel onttrok aan de krachtige actie, welke noodig was, wilde men nog aan 's vijands greep ontkomen, maar die tevens gedetermineerd ontmoediging bleef zaaien. Nadat het eerbare Hoofd van den Vrijstaat de hielen gelicht had, op denzelfden dag, waarop Steyn te Hectorspruit van de Transvaalsche Regeering afscheid nam, vol vertrouwen, dat door moed, beleid en trouw der Zusterstaten de groote volkszaak nog zou kunnen worden gered, werd het, aan wie opmerkzaam gadesloeg wat geschiedde, volkomen duidelijk, dat Botha op achterbaksche wijze bleef tegenwerken. Namens hem toch hield Generaal Ben Viljoen toen een toespraak

tot de verzamelde burgers, waarin de nieuwe plannen werden blootgelegd. Het heette „zeer twijfelachtig” of de tocht door het Lage Veld naar het Noorden zou kunnen worden volbracht. Met veel nadruk werd betoogd, dat op den langen marsch velen aan de koortsziekte mochten bezwijken. Wie geen zeer goede paarden hadden, deden beter met de expeditie niet te wagen. In het algemeen werd aanbevolen om zich naar de nabijë grens te begeven om er zooveel mogelijk te genieten van de groote voorraden aldaar aanwezige levensmiddelen. Kwamen de Engelschen er, dan moest men dadelijk uitwijken op Portugeesch gebied. — De toespraak was niet erop berekend om strijd lust te wekken, doch haar te dooven.

De Directeur van de spoorwegen binnen het door de Boeren nog bezette gebied, Ingenieur Th. Steinmetz, had goede zorg gedragen, dat bij het terugtrekken geen materieel in handen van den vijand viel. Aan de grens bij Komatipoort was een groot park locomotieven en kilometers spoorweg waren er bezet met wagens, waarvan een groot deel geladen met levensmiddelen. De Directeur was, plichtgetrouw, volkomen bereid om te zorgen, dat het kostbare materiaal van zijne maatschappij niet in handen van den vijand zou vallen. Geen bericht uit het hoofdkwartier ontvangende, vroeg hij instructies; waarop de Commandant-Generaal antwoordde: ik wil geen order geven tot vernieling. Op eigen verantwoording mocht de Vertegenwoordiger van de Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg Maatschappij daartoe niet overgaan. Aldus zijn, door Botha's kwaden wil, tientallen locomotieven en honderden wagens, waarbij treinladingen met levensmiddelen, ter beschikking van de Engelschen gebleven — tijdens Generaal de Wet telkens en telkens weer, en terecht, levens offerde om door de vernieling van een enkelen trein den vijand schade te doen. Voor elke locomotief, die de Vrijstater aan den Occupator ontnam, schonk de Transvaler hem er tien terug

Nog anderhalf jaar is Botha in het veld gebleven. Zijn geduld was onuitputtelijk. De Engelschen lieten hem groote rust. Slechts

zeldzaam ondernamen zij operatie, waardoor de Commandant-Generaal zelf gevaar kon loopen. Het zou inderdaad een groote fout geweest zijn hem te vangen en den Transvalers een vertrouwd en energiek opperbevelhebber te schenken, waarvoor de door de Engelschen gevreesde de la Rey aangewezen was. De actie der Britten richtte zich dan ook speciaal tegen de Wet en de onafhankelijk van den stilzittenden Botha ageerende Generaals de la Rey en zijn onderbevelhebber Kemp, Beyers en niet het minst tegen H. G. Muller, een der weinig genoemde, maar meest verdienstelijke aanvoerders uit den oorlog, die, als gevolg van zijne groote bescheidenheid, eerst op het einde tot Generaal werd benoemd.

In het voorjaar van 1901 opende Botha vredesonderhandelingen met Kitchener. Hij moest ze echter afbreken. De Vrijstaatsche Regeering dwong toen de Transvaalsche de plechtige belofte af, van niet zonder voorafgegaan overleg op vredesvoorstellen in te gaan.

Maar de belofte werd geschonden. In April 1902 ging de Transvaalsche Regeering, die toen gezegd kan worden feitelijk in den Commandant-Generaal belichaamd te zijn geweest, niet slechts op Kitchener's ouvertures tot het herstel van den vrede in, doch forceerde de positie, met eene Bijeenkomst van de Regeeringen op eene plaats binnen de Engelsche linies (Klerksdorp) te bewerken, waardoor de vijand gelegenheid kreeg om het geheim van de positie der Boeren te ontdekken. Hierdoor is weldra eene voortzetting van den krijg, met uitzicht op goed resultaat, onmogelijk gemaakt.

De Wet had destijds diepe minachting voor Botha. Edoch — hij had in den langen zwaren strijd te veel flinke mannen zien bukken, dan dat eene blijvende aloverheerschende haat kon ontstaan. Zoovelen toch hadden zelfs wel de wapens gevoerd voor wie de vijand was. Zijn eigen broer was onder deze lieden. Hij moest, als de la Rey, Kemp, Beyers, Muller en zoovele anderen, die den strijd hadden willen voortzetten, wel erkennen, dat het volk ontzettend leed en, bij voortzetting van

tegenstand, met algeheelen ondergang werd bedreigd, welken te voorkomen 't op zichzelf goede resultaat zou zijn van 't voorstel van Botha, die de laakbare middelen, ontijdig tot bereiking van den vrede aangewend, steeds eenigszins wist te bedekken en nimmer moede werd om te getuigen, dat hij persoonlijk tot oorlogvoeren bereid was. Zoo werd dan te Vereeniging op den 31sten Mei 1902 niet alleen tusschen Boer en Brit de vrede hersteld, maar ook de strijd beëindigd, die Botha sedert twee jaar heimelijk tegen de Wet had gevoerd. Samen zouden zij voortaan arbeiden aan het welzijn van hun arme Volk. Samen togen zij op een bedeltocht naar Europa — ook door het Duitsche land — waar bleek van de innige sympathie, die daar leefde voor de stamverwanten in Zuid-Afrika.

In de eerste jaren na den vrede is Botha zeer nuttig werkzaam geweest. Hij vroeg den Engelschen weinig, aan wie hij het volle genot gunde van de macht, die zij zich, mede dank zijne onbetrouwbaarheid, ten slotte verworven hadden, ook al deden zij dingen, die onder het Verdrag van Vereeniging niet geoorloofd waren. Daarom juist kon hij voor het Volk, zij het in volstrekten zin niet veel, toch meer bereiken, dan zou zijn gelukt aan een man, die den Engelschen minder welgezind ware geweest... Zoo werd althans geoordeeld.

Botha's ster steeg voortdurend hooger. Hij was door Boer en Brit geëerd. Totdat onomstootelijk werd vastgesteld, dat hij, als in den oorlog, nu in standvastig overleg met den Kolonialen Secretaris J. C. Smuts, dubbelzinnig spel speelde: de hem toebetrouwde belangen van het Volk opofferde aan die van de Engelschen, die niet opgehouden hadden hem te vleien. Dat kwam omstreeks den aanvang van 1912 aan den dag, toen zijne Regeering aan het Parlement wilde voorstellen om een eskader van zes kruisers aan de Britsche marine te schenken — aan Engeland, dat zich gereed maakte om met zijn overmacht van schepen en in sterke samenwerking met Rusland en Frankrijk Duitschland te vernietigen, waarvan Zuid-Afrika nimmer anders dan goed ondervonden had. Het voornemen van het Botha-Ka-

binet — als op denzelfden dag geopenbaard, waarop de Canadeesche Premier nog had verklaard, dat het Dominion zich voorbehield in Engelsche oorlogen neutraal te blijven en derhalve weigerde oorlogsbodems ter beschikking van de Britsche Regeering te stellen — beteekende: de vernietiging van de zelfstandigheid, die de Unie verworven had. Naast het Belang zou, ware naar Botha's wensch gehandeld, de Eer van het Zuid-Afrikaansche Volk worden prijsgegeven, ten bate van het Rijk, welks soldaten tien jaar te voren het Land te vuur en te zwaard verwoest hadden. De Wet heeft zich toen beslist van Botha afgewend. Hij bedankte als Hoofd van Verdediging. Maar hij was niet tegen zijn sluwen tegenstander opgewassen en ook zijn vriend Generaal Hertzog (die tot ontslagname als Minister gedwongen werd, omdat hij, over de kruiser-kwestie het woord voerende, uitdrukkingen gebezigd had, die als anti-Engelsch konden worden uitgelegd) miste de kracht om dezen uit den zadel te werpen en terzelfder tijd te verhoeden, dat een vijand van de Afrikaansche nationaliteit aan het hoofd der zaken kwam. Om niet in de kaart der Engelschen te spelen, hebben zij hem als Eersten Minister gehandhaafd, hoezeer hij ook gewantrouwd werd. Botha heeft toen weer, als in den oorlog, geduldig zijn tijd afgewacht. Hij kon oogenblikkelijk geen kruisers schenken, maar zou nu, zoodra de omstandigheden rijp ervoor schenen, heel de weerkracht van de Unie inzetten voor Britsche krijgsbelangen. Botha moet geacht worden een van die — helaas, geenszins zeldzame naturen te zijn, die de hand kussen van wie sterker zijn dan zij, ook al werden ze er door gekastijd. Hij geloofde in Engeland's overmacht en was daarom bereid de vijanden van dien Staat te helpen slaan, al mochten zij het Recht aan hunne zijde hebben. De omstandigheid, dat het bedreigde Duitschland aan zijn Volk vriendschap bewezen had en dat er tusschen Afrikaners en Duitschers groote mate van verwantschap bestond, was hem onverschillig. Hij had zijn Afrikaansche ziel aan den Engelschen politicus verkocht.

Naar gelang de groot-Europeesche strijd nader kwam, werd

door de Engelschen te Kaapstad en Pretoria sterker geïntrigeerd, om het daarheen te leiden, dat het Unie-Gouvernement direct zou coöpereren: de verovering van Duitsch Zuidwest-Afrika voor zijne rekening nemen. Deze toeleg is van Britsch standpunt op zuiver politieke gronden verklaarbaar. De nadeelen en gevaren onmiddellijk uit eene krijgvoering voor Zuid-Afrika voortvloeiende, waren echter zóó in het oogspringend en van zulk een ernstigen aard, dat het zeer betwijfeld moet worden of Botha, hoe licht hij ook over zijne verantwoordelijkheid tegenover het Volk denken mocht, ervoor te vinden zou zijn geweest, indien niet de plaatselijke vertegenwoordigers van Engelsch-Fransche bankiershuizen hun grooten invloed op hem hadden geldend gemaakt. De verovering van het aan diamantgrond rijke Deutsche gebied (door welks productie hun handelsmonopolie in den edelsteen, dat sedert 1889 enorme winsten afwierp, was bedreigd), werd als een groot materiëel belang der Unie voorgesteld. In deze beschouwing heeft Botha's politiek vooral daarom veel steun gevonden, omdat de Eerste Minister de „annexatie" eene zeer gemakkelijke zaak achtte. Overwegingen van dezen aard hebben echter op een man van hoog karakter als de Wet een recht tegenovergesteld effect gehad.

Nadat Botha's neiging, om naar den wensch van imperiale politici en Engelsch-Fransche financiers te handelen, ontdekt was, heeft de kring van de Wet sterk ervoor geijverd, dat de Unie van Zuid-Afrika neutraal zou blijven. Dit was in haar Macht, lag binnen de grenzen van haar Recht en werd dringend geboden door de Eer, welke onder geen omstandigheden toestond geweld te helpen plegen tegen een Volk, uit welks bloed het Zuid-Afrikaansche goeddeels gesproten is en waarvan het in tijd van nood, tijdens het land door Britsche soldaten werd afgehoopen, niets dan dadenrijke sympathie ondervonden had. Met den vrede in het sub-continent te handhaven zouden inderdaad het dadelijk en het toekomstig landsbelang als om strijd worden gediend. De vernietiging van het Deutsche koloniale staatsleven ware, van het standpunt der Hollandsche

Afrikaners, die nog steeds de meerderheid der bevolking vormen, doch intellectueel tegenover de Engelschen in de minderheid zijn, eene groote, misschien onherstelbare ramp. Duitschers, gelijk Nederlanders, worden gemakkelijk aan de Afrikaners geassimileerd, dank de verwantschap op het stuk van taal, kerk en zeden en, voor wat de Duitschers betreft, ook van karakter. Het Dietsche bloed kan bijna onmisbaar heeten voor de opkomst van de Afrikaner-Nationaliteit. Mannen als de Wet, Steyn, Hertzog, Maritz, Beyers, Di Steenkamp en van Broeckhuizen (die van Duitschland of Holland stammen en bijna allen voor hunne vorming geruimen tijd in een dier verwante Landen vertoefden) hebben deze waarheid, welke de grondslag der hooge politiek behoort te vormen, erkend — althans, de beste der Afrikaner-leiders, waarbij zich ook de la Rey aansloot, oordeelden, dat het volksbelang zich ten sterkste verzetten tegen eenige deelname aan een strijd, welke Engeland tegen Duitschland voeren mocht. Onmiskenbaar duidelijk deden zij van dit hun inzicht blijken. En werkelijk scheen hun groot beginsel „Zuid-Afrika neutraal” te zullen zegevieren. Botha scheen te bukken en naar den wil van de meerderheid des Volks te zullen handelen.

Toen in Augustus 1914 de oorlog uitbrak, trok Engeland zijn troepen uit Zuid-Afrika terug, onder verstandhouding: dat de verdediging tegen een eventueelen aanval uit Duitsch gebied door de Unie zelve zou worden gevoerd. Het was een taak, die met een licht gemoed mocht worden aanvaard. Voor een aanval bestond niet het minste gevaar. De Deutsche Regeering begeerde niet beter, dan dat de strijd over de vraag, of het Rijk zijn kleine plaats in de zon in Zuid-Afrika behouden, er Kolonie bezitten en de zee derwaarts veilig bevaren kon, op de slagvelden in Europa zou worden beslist. Berlijn dat sedert 1894 in de Aziatische aangelegenheden steeds een gemeenschappelijk optreden, eene eensgezinde houding der Europeanen tegenover Oosterlingen had bepleit en zoover het kon, in 1895 en 1900, daadwerkelijk doordreef, stond *principieel* de Hollandsch-Afri-

kaansche leer voor, dat de Blanken den onderlingen vrede bewaren moesten, opdat hunne nog niet oversterke positie geen geweldige schade zou lijden en overwicht op 't zwarte ras overal zeker blijven kon. Duitschland was in deze niet slechts met Hollandsch Zuid-Afrika, waarmede het geen geschil had, in volmaakte overeenstemming, maar ook met België, waarmede het oorlog voerde. Op den 7^{en} Augustus toch stelde de Brusselsche Regeering voor om [in overeenstemming met het Duitsch-Afrikaansche standpunt] in het gemeenschappelijk belang der Blanken mede in den Congo de neutraliteit af te kondigen, den internationalen vrede te handhaven. Onder deze omstandigheden scheen zekerheid te worden, dat de vrede bewaard zou blijven in het sub-continent, welks oude bevolking zich nog geenszins geheel had hersteld van de, in den oorlog van 1899—1902 en in de eerste drie daarop volgende jaren van het interregnum, geslagen diepe wonden. Maar de Engelsche Regeering heeft dit niet gewild en Botha, de renegaat, was nu ontzettend gevaarlijk, niet alleen wegens zijne sluwheid, maar ook, en vooral, omdat hij als Eerste Minister over groote machtsmiddelen beschikte.

Reeds lang vóór de Engelsch-Duitsche oorlog een feit werd, is het Unie-Gouvernement op actie tegen de Duitschers voorbereid geweest. Toen het in Augustus voor „verdedigingsdoeleinden” van de Britsche Regeering, in den vorm eener leening, de beschikking kreeg over zeven millioen pond sterling (aan welk bedrag sedert nog acht millioen is toegevoegd) was het geld grootendeels reeds bij Britsche fabrikanten in kanonnen, gepantserde auto's en ander wapentuig omgezet.

Gelijk in den oorlog in 1900—1902 heeft de man, tot wien het Volk eenmaal met vertrouwen had opgezien, de meest onwaardige middelen gebezigd om zijn doel te bereiken. Onder den invloed van den Kolonialen Secretaris J. C. Smuts — eenmaal protégé van den beruchten financier-politicus Cecil Rhodes — kende hij minder dan ooit scrupules.

Onder het voorwendsel, dat de Duitschers de grens waren

misbruik van macht, van een misdaad tegenover het eigen Volk en tegenover de Duitschers, af te zien — was overmacht tegen de reeds uitgetrokken rebellen in het veld gebracht. Hunne Commando's, bij vergelijking met de regeeringstroepen, hopeloos, slecht gewapend, en daarbij van bloedvergieten afkeerig, werden, in zooverre zij niet tijdig naar Duitsch gebied konden uitwijken, verslagen. De Wet zelf werd gevangen genomen. En inmiddels ging de laster rond, dat de aan eer en plicht getrouwe volksmannen, — die wilden voorkomen, dat levens van Afrikaners werden opgeofferd in een Engelschen oorlog, waardoor Engelsche, Fransche en Amerikaansche diamantmijn-financiers schatten rekenden te verdienen — met Duitsch goud waren omgekocht.

Botha heeft de overwinning van den dag behaald. Maar wie iets dieper dan de oppervlakte, iets meer dan den uiterlijken vorm der dingen ziet, weet, dat de Wet zijn groote doel bereikte: voorkomen heeft, dat het Volk van Zuid-Afrika in den oorlog tegen de Duitschers werd meegesleurd. Slechts een klein deel liet zich dringen om te vechten en doet het kennelijk met groote onlust. De overgrootste meerderheid der burgers was, met zachtheid noch geweld, ertoe te brengen om aan de expeditie deel te nemen. Hollandsch Zuid-Afrika heeft zich beslist voor vriendschap met Duitschland verklaard. Een zeer sterke band werd gelegd. Dit is het Groote Feit. De Wet heeft de Eer van het Land gered en het waarachtig volksbelang voor Heden en Toekomst gediend. De ellende, welke het dadelijk gevolg was van het verzet, is gering in vergelijking met de smart en de schande, welke er door voorkomen werden. De dooden, waaronder een zoon van de Wet, vielen niet vergeefs. Zijn in den ongelijke strijd tegen Botha's troepen tientallen burgers gesneuveld, meerdere honderdtallen levens en wel vele duizenden gewetens zijn gespaard van wie nu op hunne plaatsen zitten, die echter, ware er geen *daadwerkelijk* verzet geweest, gedwongen zouden zijn geworden om de wapens te voeren tegen het bevriende Volk, dat vóór weinige jaren het leed en de zorg, door de Engelsche veroverings-politiek over het land gebracht, heeft

helpen verlichten — oorlog, waardoor onherstelbare vervreemding zou zijn ontstaan tusschen die elementen der bevolking, welker goede verstandhouding, indien niet innige samenwerking, eerste voorwaarde is voor het opbloeien van eene Afrikaansche Natie, waarvan Botha zich de vijand toonde, ofschoon de Britsche Regeering haar bestaansrecht heeft moeten erkennen. De poging der Engelschen om, met behulp van Botha, nadat vóór vijftien jaren den aan het Volk verwanten Nederlander Zuid-Afrika werd uitgedreven, nu ook den weinig minder nauw geliëerden en sterkeren Duitscher weg te dringen en alzoo het Land geheel en uitsluitend onder Britschen invloed te brengen, is verijdeld. Hollandsche en Duitse Afrikaners, door wat zij saam geleden hebben inniger verbonden, zullen zich, wat ook in de onmiddellijke toekomst zal mogen geschieden, weten te handhaven. Als, wat zeker gaat gebeuren, over tien of twintig of dertig jaar een nieuwe Engelsch-Duitse oorlog wordt gevoerd, zal, na wat thans plaats greep, geen Zuid-Afrikaansch regeerder eraan durven of kunnen denken, om daarvoor aan Britschen kant een enkel man beschikbaar te stellen of een enkel pond sterling uit te geven. Als de Afrikaners vooralsnog te krachteloos bleken om te zorgen, zouden de Britsche arbeiders, die zich inburgerden, mede ervoor waken gaan. Het Land zal voortaan in Engelsche oorlogen neutraal zijn. Dit is, naar schrijvers beschouwing, met zekerheid te wachten groot-resultaat van de gebeurtenissen van dezen tijd, de schoone vrucht van het werk van de Wet. Als de kinderen en kindskinderen van den Vrijstaatschen Generaal zullen zijn ten grave gedaald, zal Zuid-Afrika nog in het teeken staan van zijne Daad. De vrijmaking van Britsche voogdij, welke het volhardend verzet van 1899/1902 niet kon bereiken, wordt door den slecht voorbereiden en zwak geleiden opstand van 1914 een voldongen feit. De eeuw van onrecht wordt gesloten — een nieuw tijdperk in de geschiedenis van Zuid-Afrika breekt aan. Met Engeland's macht over het Land onzer stamverwanten is het voorbij. Mag misschien de Kolonie in het Zuidwesten al veroverd worden — 't zal erger dan

een Pyrrhus-overwinning zijn. Hoe langer de strijd wordt voortgezet, te heviger de terugslag. De Duitschers uit te drijven, is onmogelijk gemaakt. En doelbewuster, veel standvastiger ook dan voorheen, zullen zij, van den hoogsten tot den laagsten, ondernemende financiers, bekwame kooplieden, kundige ingenieurs en stoere werkers, nu met de stamverwanten op politiek terrein samenwerken, in de onmiddellijke toekomst voor de omverwerping van de huidige Regeering, als welke geen enkel denkbare even slecht kan zijn. Het natuurlijk proces van ineen-smelting van Hollandsche Afrikaners, Nederlanders en Duitschers dat vóór den oorlog van 1899 een schitterend resultaat opleverde in de opkomst van de Zuid-Afrikaansche Republiek, doch hetwelk, sedert verstoord, blijvend tot staatkundige onvruchtbaarheid zou zijn gedoemd, indien Botha's toeleg om het nog onmondige Volk tot een krijg te verleiden, waardoor de Deutsche factor zou worden geëlimineerd, geslaagd ware, heeft overvloedig het voedsel gekregen, dat het noodig had. Hierdoor zal de overheersching van den Engelschen geest, waaronder Zuid-Afrika zooveel geleden heeft, uitgesloten, de binnenlandsche vrede en vooruitgang gewaarborgd en de buitenlandsche politiek der Unie voor vele tientallen jaren zeer zeker sterk beïnvloed en waarschijnlijk volkomen bepaald worden.

Uit kwaad werd goed geboren.

Op het oogenblik, dat de Wet, zonder de dadelijke en persoonlijke gevolgen hiervan te overzien of te willen berekenen, aan de stem van recht, rede en menscheijkheid, aan zijnen God gehoorzaamde, werd deze eenvoudige in dien zin een zeer groot man, dat zijn invloed, zijne macht verre reikt buiten de grenzen van eigen Tijd en eigen Land. En het Nederlandsche Volk, dat zich van Botha heeft afgewend als van een man, die, zonder Engeland waarachtig goed te dienen, met het den raad op te dringen den misdadigen oorlog niet ook in Zuid-Afrika te voeren, het eigen Volk mishandeld heeft — brengt aan den gevangen Held eerbiedige hulde.

C. L. VAN LANGENHUYSEN, AMSTERDAM.

BIJDRAGE TOT DE
WORDINGSGESCHIEDENIS VAN DEN
GROOTEN OORLOG
DOOR M. P. C. VALTER

TWEEDE DRUK

PRIJS f 1.—.

BEOORDEELINGEN

Prof. V(ALCKENIER) K(IPS) in *De Tijdspiegel* (Februari). — „Zeer belangrijk is schrijvers beschouwing over het Belgische neutraliteitsvraagstuk. . . . Wie zich niet alleen een eerlijk oordeel wil vormen over de oorzaken der geweldige gebeurtenissen, die wij thans beleven, maar ook zich degelijke rekenschap wil geven over de positie, die Nederland te midden dezer gebeurtenissen inneemt, handelt dwaas als hij de brochure van den Heer VALTER ongelezen laat”.

Driestar-schrijver (Dr. KUIJPER) in *De Standaard*. — „Onder de zaakrijkste vlugschriften, die over den oorlogstoestand ten onzent het licht zagen, neemt de brochure van den Heer VALTER ongetwijfeld een plaats der eere in, vooral uithoofde van de volledigheid, waarmede de schrijver de voorhanden stof bewerkt”.

De Nieuwe Courant. — „Alles bijeengenomen een geenszins onmerkwaardig boek, dat voor de Nederlandsche lezers van beteekenis is, omdat het geschikt is hem tot nadenken te stemmen over de internationale positie van ons land”. Overigens meent dit blad, dat de schrijver zich door een vooropgezet standpunt heeft laten influenceeren.

De Residentiebode. — „In dit boek worden dingen gezegd, die het lezen en verder bestudeeren overwaard zijn”. Overigens acht ook dit blad de schrijver niet van partijdigheid vrij.

Prof. Dr. LUDWIG STEIN in de *Vossische Zeitung*. — Wer einmal die Vorgeschichte dieses Krieges schreiben soll darf an diesen Beiträgen nicht vorbeigehen. Valter malt mit sicheren Pinsel den geschichtlichen Hintergrund, von welchen sich der gegenwartigen Weltkrieg deutlich abhebt.

Dr. BACHEM in *Der Tag*. — In ihrer Wirkung stellt die Darlegung als eine Anklageakt gegen England sich dar. Mit unerbitterlicher Beweisführung in ruhiger aber darum so wirksamer Sprache geht der Verfasser dem Satz des Englischen Weisbuchs zu leibe dass England zum Schutz der kleinen Staaten in den Krieg gezogen sei Nirgend noch ist meines Wissens die Politik Englands mit so erdrückendem Material beleuchtet und bekämpft.

Die Grensboten. — Von erfrischen Nuchternheit mit sicherem historischen Urtheil, glänzender Belesenheit auf dem Gebiete der Weltpolitik In groszen Umrissen, aber doch erschöpfend, mit erstaunlicher Beherrschung des ungeheuer reichhaltigen Materials gebt Valter ein Rückblick über die wechselvolle Gestaltung der politischen Beziehungen der Europäischen Mächte bis zur Mitte der achtziger Jahre der verflossenen Jahrhunderts. . . .

Deutsche Rundschau April 1915. — Die Einkreisungs-Politik Englands wird in ihren Hauptfaden und in ihrer weltumspannenden Bedeutung für die Europäischen Völker und die weisse Rasse in so groszügiger Weise besprochen, dass man dem Buche eine zweite, umfangreichere, sorgfältiger durchgearbeitete Auflage (mit mehr Quellenangabe) wünschen mochte. Aber auch in seiner jetzigen Form bleibt es von hohem Wert als lichtvollen Zeugnis von vorurtheilsloser weitschauender politischer Erkenntnis.

Pater GIELEN in *Boekenschouw*. — Een boek, dat men met groote belangstelling zal lezen. De schrijver tracht op zake-lijke, kalme wijze de voorgeschiedenis van den oorlog te vinden uit den chaos van gebeurtenissen, die sinds jaren en jaren den toestand verwikkelder en verwarder maakten. Of wij het met hem eens zijn? Neen

De Toekomst. — „Weinigen hier te lande beschikken over een zoo uitgebreide kennis van de politiek-diplomatieke geschiedenis der laatste jaren als de schrijver der bovengenoemde brochure Alle aandacht verdient onder meer wat hij schrijft over het „Belgische neutraliteitsvraagstuk“. Over Nederland's positie tusschen de mogendheden zegt hij gulden woorden”

Generaal STAAL in *Het Vaderland* — beveelt de studie zeer ter lezing aan.

Nieuwe Rotterdamsche Courant en *Algemeen Handelsblad* hebben niet gerecenseerd.

16 Jan. 1881.

Het getal der op de lijst gebrachte namen bedraagt zuiver 6082. Voorwaar een aanmerkelijk getal, inzonderheid wanneer men de kortheid van den tijd (24 December—8 Januari) en de zeer beperkte gelegenheid tot onderteekening in aanmerking neemt. Slechts op enkele plaatsen, veelal dorpen, hebben sommige personen lijsten ter onderteekening gelegd. Verreweg de meeste onderteekeningen zijn per brief of briefkaart ingezonden.

Dat werkelijk de lijst der onderteekenaars van het adres aan de Britsche natie er verre af is van uit eene samengeraapte menigte van namen te bestaan, maar dat daarop integendeel zeer vele der besten van ons volk voorkomen, moge blijken uit de volgende recapitulatie, bij welker opmaking de heer A. C. Oudemans Jr., student aan deze Universiteit, mij behulpzaam is geweest.

RECAPITULATIE.

Leden van de Staten-Generaal	12
Leden en Gedeputeerden der Provinciale Staten	23
Leden van Gemeenteraden	52
Burgemeesters.	49
Rijks-Ambtenaars	327
Gemeente-Ambtenaars	147
Leden der Rechterlijke Macht	51
Meesters, Doctoren in beide rechten	228
Professoren aan de Universiteiten en aan de Polytechnische School	81
Doctoren in de Letteren, Geneeskunde, Wis- en Natuurkunde en Godgeleerdheid	365
Leeraren H. B. S. en Gymnasiën	162
Onderwijzers	391
Leeraren en Onderwijzeressen.	23
Studenten	363
Predikanten	374
R. Katholieke geestelijken	2
Oud-Katholieke geestelijken	1
Advocaten, Procureurs.	63
Notarissen	80
Artsen, Genees-, Heel- en Verloskundigen	70
Land- en Zeeofficiers, Officiers der schutterij en Onderofficiers. .	335
Ingenieurs, Technologen, Architecten.	106
Handelaars, Kooplieden, Makelaars, Bankiers, Kassiers, Commis- sionairs, Assuradeurs, enz.	842
Fabrikanten en Industriëelen	382
Grondeigenaars	77
Landbouwers	101
Ambtenaars aan het spoorwezen, scheepvaart en handel.	164
Uitgevers, Redacteurs, Journalisten en Letterkundigen	65
Nederlandsche adel	61

Deze recapitulatie is geen eigenlijke statistiek. Ware deze bedoeld, dan zoude het getal der afzonderlijke rubrieken zeer moeten vermeerderd zijn. Ook is het er verre af dat alle onderteekenaars daarin zijn opgenomen, terwijl ter andere zijde vele personen onder meer dan ééne rubriek behoren. De recapitulatie heeft alleen ten doel duidelijk te doen uitkomen, welke de qualiteiten der personen zijn die het talrijkst aan de onderteekening hebben deelgenomen.

Een voorbeeld moge dat ophelderen.

Geteekend hebben 228 Meesters of Doctoren in de rechten en 365 Doctoren in de overige vakken. Het geheele getal der gegradueerden bedraagt derhalve 593. Om nu het geheele getal dergenen te kennen die eene academische opleiding hebben genoten, is het niet voldoende het getal der predikanten (374) op te tellen bij dat der gegradueerden, want onder de predikanten komen 57 theologiae doctores voor, die derhalve ook in de rubriek der Doctoren zijn opgenomen. Na aftrekking van deze 57 blijkt dan, dat onder de onderteekenaars van het adres 910 personen

behooren, die zich aan onze Universiteiten tot hun tegenwoordigen stand en beroep ontwikkeld hebben. Daarbij voegen zich nog 363 Studenten, waaronder ook van de Polytechnische school te Delft, een getal dat zeker nog aanmerkelijk grooter zoude zijn geweest, wanneer de zaak niet juist in de Kerstvacantie ware voorgevallen. Zooals het nu is, maken zij, die aan onze Universiteiten en de Polytechnische school gevormd zijn of nog worden, 1273 of ongeveer $\frac{1}{5}$ van het geheele getal der ondertekenaars uit.

Nog op iets anders moet ik wijzen.

De cijfers achter de rubrieken geplaatst hebben niet enkel een absolute, maar ook een relatieve waarde, namelijk in verhouding tot het werkelijk hier te lande wonende geheele getal der personen, die onder de rubriek moeten worden gerangschikt. Niet voor alle rubrieken laat zich die verhouding berekenen. Voor Predikanten, Leeraars aan Hoogere Burgerscholen en Gymnasiën, Leden der Rechterlijke macht, Advocaten, Procureurs, Notarissen, Burgemeesters, Leden der Staten-Generaal en der Provinciale Staten, zoude dit kunnen geschieden. Doch ik mis de daarvoor noodige gegevens. Zeer gemakkelijk echter laat zich die verhouding voor de rubriek der Professoren berekenen. Er zijn hier te lande 180 Professoren aan de Universiteiten en daarmede gelijkstaande inrichtingen. Daarvan hebben 81 (dus bijna de helft) het adres ondertekend. Ik dank mijne ambtgenooten voor hunnen trouwen, door mij hoog gewaardeerden steun, even als ik het allen doe die het adres ondertekend hebben.

Ofschoon in Engeland zelve het getal dergenen, die het onrecht der annexatie van de Transvaalsche republiek inzien, meer en meer toeneemt, heeft toch die annexatie onder de Engelschen nog zeer vele en machtige voorstanders. Wij kunnen hen niet anders overwinnen dan door het licht der waarheid te laten schijnen. Met de verzamelde bijdragen worden daarom niet enkel de zeer aanmerkelijke kosten van het adres en van zijne verzending bestreden, maar ook worden kleine geschriften te Londen gedrukt en verspreid, die tot voorlichting kunnen dienen van hen die voorgelicht *willen* worden. Binnen eenige dagen verschijnt het eerste daarvan, namelijk een herdruk van het bekende werkje van Robert Spence Watson, waarvan ook de heer A. v. Bickers, de vertaler van ons adres in het Engelsch, eene Nederlandsche vertaling voorbereidt. Verlangende de adressanten dat men op dien weg zal voortgaan, dan is het ook noodig dat men nog eenigen tijd met het toezenden van geldelijke bijdragen voortga.

Zeer aangenaam is het mij hierbij te mogen berichten, dat mijne ambtgenooten Mr. J. A. Fruin, Dr. C. H. D. Buys Ballot en Mr. J. de Louter, alsmede Dr. P. Templeman van der Hoeven mij als raadgevende commissie ter zijde staan, zoodat niet meer de geheele verantwoordelijkheid voor de leiding dezer moeielijke en kiesche zaak op mij alleen rust, terwijl ik tevens, zooals trouwens reeds bekend is, in den Heer Jhr. Mr. J. G. Th. Beelaerts van Blokland te 's Hage een even ijverigen als bekwamen medestrijder heb gevonden. Dr. H. F. Jonkman heeft als ijverige secretaris der commissie zich groote aanspraak op de dankbaarheid der adressanten verworven. De heer A. S. Reesema te Rotterdam heeft hen zeer aan zich verplicht door zich beschikbaar te stellen voor het ontvangen van geldelijke bijdragen. De heer J. S. Robinson alhier heeft zich verdienstelijk gemaakt door herhaaldelijk ons bij te staan met de kennis zijner moedertaal. Ook aan de redactie en het geheele personeel der drukkerij van het Utrechtsch Dagblad komt groote lof toe voor de voortvarendheid bij het zetten en drukken der lijsten aan den dag gelegd. Aan alle bovengenoemden bied ik mijn persoonlijken dank aan.

Tot mijn leedwezen moet ik met een wanklank eindigen. Schijnbaar uit vijf verschillende plaatsen van ons land zijn deels aan mij, deels aan het Utrechtsch Dagblad een aantal namen van zoogenaamde ondertekenaars, met begeleidende ondertekende brieven, toegezonden, die bij onderzoek zijn gebleken gefingeerd te zijn. Eene latere vergelijking van het schrift leerde dat deze verschillende lijsten en brieven het kenmerk dragen van met een en dezelfde hand geschreven en dus van een enkel persoon afkomstig te zijn. Eenige dezer namen zijn, daar men geen kwaad vermoeden had, in de vroegere lijsten opgenomen en gedrukt; van anderen, in veel grooter aantal, werd de valsheid tijdig ontdekt, nog voordat de supplement-lijst was afgedrukt. Natuurlijk is geen dezer valsch gebleken namen bij het totaalcijfer noch in de recapitulatie medegeteld. Wie de persoon is die dezen kwājongensstreek bedreven heeft, is mij onbekend, daar ook de ondertekeningen der brieven ongetwijfeld allen valsch zijn. Vermoedelijk is die persoon nog te jong om het ernstige van zulk een daad te beseffen.

Op den dag, volgende op dien, waarop de Recapitulatie met de toelichting verscheen, ontving de heer Harting den volgenden brief, dien hij, met zijn antwoord, in het *Utrechtsch Dagblad* van 21 Januari publiceerde. Die brief is met dezelfde hand geschreven als de vroegere brieven en lijsten, en luidt:

„Mijnheer!

„Toen ik U in 't begin van deze maand gefingeerde namen zond, om onder de onder-teekenaars van het adres opgenomen te worden, had ik hiermede niets anders voor dan een grap. Maar nu het dwaze en ongepaste van zulk een grap ingezien hebbende, die mij het allerminst past tegenover iemand van Uwe jaren en Uwen rang en die mij toch eigenlijk in mijn eigen oogen moet doen verachten, vraag ik U bij dezen beleefdelyk verschooning. Daar gelukkig lang niet alle namen gedrukt zijn en zij geen invloed op de statistiek gehad hebben, hoop ik dat U mij een daad vergeven wilt, die ik in eenige dwaze oogenblikken begaan heb. Hiernevens bied ik U een gift uit mijn zakgeld aan voor de verspreiding van het adres.

„Mijn naam mag ik u echter niet opgeven, daar deze, na al hetgeen wat er gebeurd is, mij slechts meer in uw achting zou doen dalen. Mijn vurigste wensch is, dat gij het mij vergeven wilt en daar ik nog jong ben, wil ik trachten nooit meer zulke ongepaste dingen te doen als deze.

„Met hoogachting verblijf ik, mijnheer,

„Een jongen, die thans inziet de verkeerde dingen, die hij gedaan heeft, maar er dan ook zijn spijt over toonen wil.”

Mijn antwoord kan kort zijn.

Wanneer iemand zoo eerlyk en rondborstig zijne fout erkent, dan schiet voor mij niets anders over, dan het gebeurde uit mijn geheugen te wisschen en te hopen, dat alle adressanten dit voorbeeld zullen volgen.

De dissonant, waarvan ik gewaagde, lost zich dan ten slotte tot mijn groot genoegen op, in een welluidend accoord.

20 Januari 1881.

P. HARTING.

Bij den uitgever dezes verschenen:

OORLOGSSCHEPEN

DOOR F. J. H. EVERS

LID VAN DEN RAAD VAN DEFENSIE

Met 35 afbeeldingen — Prijs met vervolg f 3.—

Het eigenaardige van dit werk is, dat het in bijzonder aangenamen vorm geschreven, zoowel geschikt is om de belangstelling van den leek in onze oorlogsvloot te verhoogen, als om eene vraagbaak te zijn voor den vakman, die een of ander punt omtrent de Nederlandsche of de voornaamste buitenlandsche oorlogsmarines wil naslaan.

„Militaire spectator”.

WAT KUNNEN ONS, NEUTRALEN, DE OFFICIEELE GE-
GEVENS DER OORLOGVOERENDE PARTIJEN LEEREN?

DOOR DR. L. M. G. KOOPERBERG

Prijs f 0.60

W. H. BOGAARDT

Gouvernements-Betrekkingen in Nederl. Oost-Indië

Gids voor hen, die eene Gouvernements-Betrekking in Ned.
Oost-Indië wenschen te vervullen f 1.25

Belanghebbenden vinden hier vrijwel alle denkbare inlichtingen,
welke zij zouden kunnen noodig hebben, althans om over de voor-
uitzichten eener loopbaan bij het Gouvernement in Ned. Oost-Indië
te oordeelen.

„Onze Koloniën”, 3 Juni 1914.